

Over PTA's voor de praktijkgerichte programma's vmbo

SLO, oktober 2024

Dit document gaat over het PTA voor de praktijkgerichte programma's in het vmbo. In deze handreiking geven we eerst achtergrondinformatie over de praktijkgerichte programma's, daarna staan we stil bij de eisen waaraan PTA's moeten voldoen. In de twee hoofdstukken die volgen, schetsen we de opbouw en de uitgangspunten van de praktijkgerichte programma's en geven we suggesties om deze te vertalen naar het PTA voor een praktijkgericht programma. In de bijlage staan twee - deels - ingevulde PTA's.

Achtergrondinformatie

De praktijkgerichte programma's (pgp) in het vmbo hebben als doel leerlingen beter voor te bereiden op de keuze voor het vervolgonderwijs en de aansluiting naar het mbo te verbeteren. Voor het vmbo zijn er op dit moment dertien praktijkgerichte programma's gereed. Het praktijkgerichte programma wordt in leerjaar 3 en/of 4 afgesloten met een schoolexamen. Dat betekent dat de school hiervoor een Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) maakt en dat jaarlijks vóór 1 oktober verstrekt aan de inspectie en aan leerlingen en ouders/verzorgers. Het PTA is een document waarmee duidelijk wordt wát getoetst wordt, in welke vorm getoetst wordt en hoe leerlingen zich voor kunnen bereiden.

De afsluiting en beoordeling van het praktijkgerichte programma maken onderdeel uit van de slaag/zakregeling. Een school die de keuze maakt het schoolexamen in leerjaar 3 af te sluiten moet zich realiseren dat de praktijkgerichte programma's zijn ontwikkeld met een bepaalde studielast in gedachten, namelijk 320 uur. Afsluiting in leerjaar 3 betekent dat de school in één leerjaar voldoende ruimte in het onderwijsprogramma moet kunnen maken om het hele examenprogramma te realiseren.

De afsluiting en beoordeling van het praktijkgerichte programma maken onderdeel uit van de slaag/zakregeling. Een school die ervoor kiest om het schoolexamen in leerjaar 3 af te sluiten, moet zich realiseren dat de praktijkgerichte programma's zijn ontwikkeld met een bepaalde studielast in gedachten, namelijk 320 klokuren. Afsluiting in leerjaar 3 betekent dat de school in dat leerjaar voldoende ruimte in het onderwijsprogramma moet creëren om het gehele examenprogramma te realiseren

Er kunnen éénjarige of tweejarige PTA's gemaakt worden. Ook wanneer de school werkt met een tweejarig PTA moet de eindverantwoordelijke van de school dit PTA voor 1 oktober indienen bij de inspectie. Als het PTA alleen voor leerjaar 3 is ingediend moet duidelijk zijn hoe het cijfer behaald aan eind van leerjaar 3 meeweegt in het eindcijfer van het schoolexamen eind leerjaar 4.

De wettelijke eisen

De wettelijke eisen voor het PTA zijn geregeld in het [Eindexamenbesluit VO](#)¹. De eindverantwoordelijke van de school stelt jaarlijks vóór 1 oktober het PTA voor het desbetreffende schooljaar vast en verstrekt dit aan de inspectie én de leerlingen. Het PTA bevat in elk geval:

1. duidelijk en herleidbaar welke toetsen bijdragen aan de afsluiting van de (sub)domeinen van het examenprogramma die verplicht in het SE moeten worden afgenomen; *Wat moet leerlingen kennen en kunnen?*
2. de inhoud van de praktische opdrachten of toetsen. *Wat kunnen leerlingen inhoudelijk verwachten?*
3. de vorm waarin de praktische opdrachten of toetsen plaatsvinden. *Wat kunnen leerlingen qua vorm verwachten?*
4. het tijdvak (periode) waarbinnen de praktische opdrachten of toetsen plaatsvinden. *Wanneer wordt de toets afgenomen?*
5. de tijdsduur van de praktische opdrachten of toetsen. *Hoeveel tijd krijgen leerlingen?*
6. de herkansingsmogelijkheden en het tijdvak (periode) waarbinnen de herkansing mogelijk is. *Hoe en wanneer kunnen leerlingen herkansen?*
7. de wegingsfactoren van de praktische opdrachten of toetsen van het schoolexamen. *Hoe zwaar weegt de opdracht mee in het eindcijfer voor het ppg?*
8. de wijze waarop het *eindcijfer* voor het SE tot stand komt. De behaalde resultaten van de verschillende opdrachten en toetsen vormen samen het eindcijfer.

Het PTA van het praktijkgerichte programma toetst de inhoud van het examenprogramma op 'eindniveau'. Deze toetsen zijn bedoeld om de (sub)domeinen formeel 'af te sluiten'. Dit wordt gedaan door een beperkt aantal summatieve opdrachten of toetsen. Het praktijkgerichte programma is handelingsgericht geschreven, leerlingen leren door 'doen'. Het is logisch dat het PTA voornamelijk uit praktische toetsen zal bestaan. Een toets moet wel zo 'valide' mogelijk zijn; het toetst de vaardigheden die je wilt/moet toetsen. Ook moet de toets zoveel mogelijk 'betrouwbaar' zijn; het cijfer is zo min mogelijk afhankelijk van (irrelevante) omstandigheden als een andere docent die het beoordeelt. Alle toetsen of opdrachten die meetellen bij het bepalen van het eindcijfer moeten in het PTA opgenomen zijn. Scholen mogen ook schooleigen doelen toetsen in het schoolexamen, en daarmee aan het PTA toevoegen. Tussentijdse (formatieve) voortgangs- en diagnostische toetsen, huiswerkopdrachten, beoordeling van aanwezigheid, te laat komen etc. horen niet in een PTA.

De opbouw en uitgangspunten van het praktijkgerichte programma

In het praktijkgerichte programma werken leerlingen voor externe opdrachtgevers aan praktische en realistische opdrachten. Ze doen dat in de context van een bepaalde sector, branche of werkveld. De opdrachten kunnen binnen en buiten school plaatsvinden. Tijdens de opdrachten ontwikkelen leerlingen (algemene) programma overstijgende vaardigheden (zoals samenwerken, rekenvaardigheden en analytische en kritische denkvaardigheden) en meer specifieke kennis en vaardigheden, passend bij het karakter van het

¹ Uitgaande van het gewijzigde [Eindexamenbesluit](#) (met als ingangsdatum 1 augustus '21), artikel 31.

praktijkgerichte programma. Omdat bij alle praktische en realistische opdrachten er betrokkenheid is van externen maken leerlingen kennis met beroepscontexten in sectoren, branches en werkvelden, om bewuster te kunnen kiezen voor een opleidingsrichting. Daarnaast kunnen leerlingen op deze manier ervaren waar ze goed in zijn, komen ze erachter wat belangrijk voor hen is en bouwen ze een eerste netwerk op. LOB maakt dan ook een belangrijk onderdeel uit van de praktijkgerichte examenprogramma's.

Het praktijkgerichte programma bestaat uit drie domeinen:

- A. praktijkgerichte opdrachten
- B. programmaoverstijgende vaardigheden
- C. programmaspecifieke vaardigheden

Alle domeinen zijn uitgewerkt in subdomeinen bestaande uit doelzinnen en onderliggende uitwerkingen ('het gaat hierbij om'). De uitwerking onder de doelzin beschrijft wat leerlingen minimaal moeten kennen en kunnen. Deze uitwerking kan soms vrij gedetailleerd zijn. Het is daarmee niet de bedoeling dat alle uitwerkingen in het PTA worden beschreven, wel dienen ze in het onderwijsprogramma te worden behandeld. Onder de uitwerking staan voorbeeldmatige concretisering ('te denken valt aan'). Deze toelichting zal uiteindelijk niet wettelijk worden vastgelegd in het examenprogramma⁷ en zijn niet verplicht. Wel worden ze opgenomen in de [SLO-handreiking](#).

Scholen vormen hun onderwijsprogramma onder andere met opdrachten van externe opdrachtgevers.

Alle drie de domeinen, de onderliggende subdomeinen en uitwerkingen moeten in het onderwijsprogramma aan bod komen.

Opbouw examenprogramma bestaat uit domeinen, subdomeinen en uitwerking.

De domeinen van het praktijkgerichte examenprogramma zijn – nog veel meer dan andere vakken – in samenhang opgesteld. Dat betekent dat leerlingen in de context van een sector, branche of werkveld kunnen laten zien dat zij praktische en realistische opdrachten van en voor opdrachtgevers kunnen uitvoeren (A) en daarbij programmaoverstijgende - en programmaspecifieke vaardigheden (B en C) kunnen toepassen. Daarnaast zijn leerlingen in staat te reflecteren op ervaringen en deze te gebruiken bij het maken van keuzes in de loopbaanontwikkeling (A).

Van examenprogramma naar PTA

Het is aan de school om de kaders uit het Eindexamenbesluit en de inhoud van de examenprogramma's te vertalen naar een onderwijsprogramma, een schoolexamen en een PTA. Om scholen hierbij te ondersteunen, geven we per domein enkele suggesties en aanbevelingen.

De leerling werkt doelgericht aan praktische en realistische opdrachten van externe opdrachtgevers. Dit is de essentie van het programma. In de praktijk zullen leerlingen waarschijnlijk aan meer dan één praktische en realistische opdracht werken. In de praktische en realistische opdrachten die leerlingen uitvoeren ligt het voor de hand dat (sub)domeinen in samenhang getoetst worden. De (sub)domeinen uit het examenprogramma worden bij voorkeur niet meer dan één keer getoetst, omdat het een afsluiting betreft en om toetsdrukke bij leerlingen en leraren te voorkomen. Bij sommige (sub)domeinen is dit echter niet te voorkomen.

- Geef bij de opdracht de kern weer van de (sub)domeinen. Bijvoorbeeld bij opdracht [X] 'domein A: Praktijkgerichte opdrachten' of 'subdomein A2: kwaliteiten'. De 'code' (zoals bijvoorbeeld 'C12') met een samenvatting van de formulering van de uitwerking ter verheldering voor de leerling (zie ook het voorbeeld PTA op pagina 7), volstaat ook.
- Als er van één domein enkele subdomeinen wél, en andere niet worden getoetst, dan wordt dat ook aangegeven in het PTA. Bijvoorbeeld: 'met opdracht [X] en worden subdomeinen uit domein A en B in combinatie met subdomeinen C14 en C15 getoetst [vat de uitwerking samen]'.

Domein A. Praktijkgerichte opdrachten

De praktische en realistische opdrachten in de verschillende sectoren, branches en werkvelden bieden leerlingen de gelegenheid om ervaringen en inzichten te verzamelen voor hun eigen loopbaanontwikkeling.

LOB is op een natuurlijke wijze in het praktijkgerichte programma verweven en dient in het PTA geëxpliciteerd te worden.

- Bepaal of een apart PTA voor LOB beter past bij de visie van de school. Als dit het geval is, verwijst dan in het PTA van het praktijkgericht programma naar het PTA voor LOB en andersom. Daarnaast kan in het LOB-PTA ook een relatie met andere vakken gelegd worden.
- Overweeg of het nodig is aparte LOB opdrachten op te nemen in het PTA, of dat de doelen in de huidige praktische opdrachten kunnen worden verwerkt.
- Maak in het PTA duidelijk hoe de opdrachten of toetsen gekoppeld zijn aan het domein Praktijkgerichte opdrachten (A) Zie het voorbeeld PTA op blz. 8 en 9.
- *Bespreek hoe LOB zichtbaar wordt in het schoolexamen én het PTA en hoe leerlingen hun loopbaanontwikkeling inzichtelijk maken.*

Domein B. Programmaoverstijgende vaardigheden

De programmaoverstijgende vaardigheden zoals samenwerken, taalvaardigheden en analytisch en kritisch denken, krijgen hun betekenis in de context van een praktische en realistische opdracht uitgevoerd in een sector, branche of werkveld.

- Het is mogelijk in het PTA accenten te leggen in de verschillende opdrachten. Bepaal welke programmaoverstijgende vaardigheden in de opdracht expliciet getoetst worden. Als sociaal handelen (B3) belangrijk is in een bepaalde opdracht omdat de leerling veel contact zal hebben met de opdrachtgever en in een groep werkt, maak die link dan expliciet.
- Wanneer bepaalde subdomeinen van domein B in alle opdrachten of toetsen aan de orde komen, volstaat een algemene zin. Bijvoorbeeld 'Bij de beoordeling van de PTA-toetsen worden altijd de subdomeinen [...] uit domein B van het examenprogramma meegenomen.'
- Wanneer bij één bepaalde opdracht alle programmaoverstijgende vaardigheden worden beoordeeld, overweeg dan de toevoeging: 'alle vaardigheden uit domein B: programmaoverstijgende vaardigheden'.
- *Bepaal hoe en welke programmaoverstijgende vaardigheden bij welke opdracht getoetst worden en hoe de beoordeling vorm krijgt. Welke accenten leg je waar en waarom?*

Domein C. Programmaspecifieke vaardigheden

Elk programma heeft programmaspecifieke vaardigheden die in de context van de praktische en realistische opdrachten uitgevoerd worden.

- In het geval dat bepaalde subdomeinen van domein C in alle opdrachten of toetsen terug komen overweeg dan een meer algemene zin, bijvoorbeeld: 'Bij de beoordeling van de PTA-opdrachten/toetsen worden altijd de subdomeinen [...] uit onderdeel C van het examenprogramma meegewogen.'
- *Bepaal welke subdomeinen uit domein C met welke opdracht of toets worden afgesloten en geef dit herleidbaar aan in het PTA.*
- *Bepaal of sommige subdomeinen uit domein C op andere wijze dan in praktische en realistische opdrachten getoetst moeten worden en geef dat aan in het PTA. Denk dan aan een ander soort 'praktische' opdracht op school (bijvoorbeeld een posterpresentatie, film, ontwerp, werkstuk of PowerPoint presentatie).*

Samenvattend

- Het examenprogramma voor de praktijkgerichte programma's bestaat uit uit domeinen, subdomeinen en uitwerkingen.
- Het PTA is een document waarmee voor leerlingen en ouders/verzorgers duidelijk wordt wát getoetst wordt, in welke vorm getoetst wordt en hoe leerlingen zich voor kunnen bereiden.

- Het PTA dient te voldoen aan de wettelijke eisen die zijn geregeld in het [Eindexamenbesluit VO](#)².
- Een leerling moet alles leren en dus aangeboden krijgen. Alle (sub)domeinen moeten aan de orde komen in het PTA, maar niet op het niveau van de uitwerkingen.
- De subdomeinen uit het examenprogramma worden bij voorkeur niet meer dan één keer summatief getoetst. Dit omdat het een afsluiting betreft en om toetsdrukke bij leerlingen en leraren te voorkomen.
- In een praktische opdracht of toets zullen in de regel subdomeinen in samenhang getoetst worden.
- Het examenprogramma beschrijft wat leerlingen minimaal moeten kennen en kunnen. Het staat de scholen vrij schooleigen doelen te toetsen in het schoolexamen. Als dat het geval is dan moet het in het PTA opgenomen zijn.

Het format voor het PTA is een keuze van de school, mits daarbij aan alle verplichte onderdelen zoals bepaald in het Eindexamenbesluit, wordt voldaan.

Bijgevoegd is een voorbeeld-PTA.

² Uitgaande van het gewijzigde [Eindexamenbesluit](#) (met als ingangsdatum 1 augustus '21), artikel 31.

Voorbeeld-PTA pgg D&P

Periode	Examenprogramma		Inhoud schoolexamen	Toetsvorm en duur	Herkansing	Weging
Wanneer vindt de toets plaats?	Praktijkgerichte opdrachten (A) Wat moet je kunnen?	Welke vaardigheden (B en C) worden binnen deze opdracht beoordeeld?	Hoe kan je je voorbereiden op de toets (welke opdrachten/projecten ga je doen)?	Met welk type toets/opdracht laat je zien wat je kan?	Wel of niet herkansbaar?	Hoe weegt deze toets mee?
Periode 3 (leerjaar 3)	Je: - ontwikkelt interesses door middel van ervaringen met externe opdrachtgevers - ontwikkelt kwaliteiten door het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten.	B10. Creatieve denkvaardigheden C12. Ontwerpen	Opdracht: Maak een plan van aanpak voor de ontwikkeling en realisatie van een zintuigentuin in opdracht van een grote gemeente en betrek experts.	Presentatie van ontwerp en begroting SE week 1	nee	2
...		...	toets 2
...		toets 3
Periode 6 (leerjaar 4)		B4. Taalvaardigheden B5. Rekvaardigheden B6. Digitale vaardigheden B7. Samenwerken B8. Analytische denkvaardigheden B9. Kritische denkvaardigheden B11. Onderzoeken C13. Maken	Opdracht door de leerling nader te bepalen binnen en samen met een bedrijf/instelling naar keuze waarbij de leerling een onderzoek verricht en de vereiste programma specifieke kennis en vaardigheden kan toepassen.	<u>Meesterproef</u> SE week 6	ja	3

